

Schaubühne am Lehniner Platz

?

Schuld und Sühne / Fjodor M. Dostojevski

plaats Appeltheater, Den Haag

datum 6, 7 juni 1987

tijd 20.15 uur

Schuld und Sühne

Fjodor M. Dostojewski

bewerking van Andrzej Wajda

Duits van E.K. Rahsin

Profiri Petrovitsj

Udo Samel

Raskolnikov

Stephan Bissmeier

Sonja

Jutta Lampe

Samjotov

Bernd Ludwig

Razoemitsjin

Dirck Nawrocki

Nikolka

Stephan Meyer-Kohlhoff

Burgerman Koch

Branko Samarovski

Koch

Mathias Gnädinger

Regie

Andrzej Wajda

Decor en kostuums

Krystyna Zachwatowicz

Regie-assistenten

Mark Blezinger
Alexander Schröder

*Mede mogelijk gemaakt door het Auswärtige Amt Bonn
in samenwerking met het Goethe-Institut.*

Udo Samel (r)
Stephan Bissmeier (l)
foto Ruth Walz

Schuld und Sühne

Profiri

De kern van de zaak is dat in zijn artikel mensen worden onderverdeeld in 'gewone' mensen en 'ongewone' mensen. De 'gewone' mensen moeten gehoorzamen en hebben niet het recht de wet te overtreden, omdat ze - nu eenmaal gewoon zijn. De bijzondere mensen hebben echter het recht allerlei misdaden te begaan en iedere wet te overtreden, alleen omdat ze bijzonder zijn. Zo was het toch volgens u, als ik me niet vergis.

Razoemitsjin

Maar hoezo? Het is toch niet mogelijk, dat het echt zo bedoeld is.

Raskolnikov

Ik heb dat iets anders opgeschreven. Overigens moet ik wel toegeven dat u het bijna correct heeft weergegeven, of zelfs, als u wilt, volkomen juist... Het enige verschil is dat ik beslist niet heb beweerd dat bijzondere mensen zondermeer allerlei misdrijven, zoals u het noemt, moeten uithalen of begaan en daartoe zelfs min of meer verplicht zouden zijn. Bovendien geloof ik dat een dergelijk artikel nooit door de pers zou zijn opgenomen. Daarom heb ik er ook alleen maar op gezinspeeld dat een buitengewoon mens het recht heeft... dat betekent, niet officieel het recht, maar vanuit zijn wezen het recht heeft, zijn geweten de vrijheid te gunnen... zekere obstakels uit de weg te ruimen, dit echter alleen wanneer de realisatie van zijn idee (vaak een misschien voor de gehele mensheid verlossend idee) dit verlangt.

U verkoos op te merken dat mijn artikel niet helemaal duidelijk zou zijn; ik ben bereid de hoofdzaak zo goed als ik kan toe te lichten. Ik vergis me zeker niet wanneer ik veronderstel dat u dat verlangt. Goed. Volgens mij is

het zo, dat als bijvoorbeeld Kepler's en Newton's ontdekkingen, ten gevolge van bepaalde omstandigheden, op geen enkele manier aan de mensheid bekend konden worden gemaakt, als door het offer van een, tien, honderd of nog meer mensenlevens, Newton dan het recht zou hebben of zelfs verplicht zou zijn, deze tien of honderd mensen... uit de weg te ruimen.

Verder leg ik in mijn artikel uit, waar ik mij herinner, dat alle... wel, alle wetgevers en ordebewaarders der mensheid, beginnend met de alleroudste, voortgaand met de Lycurgussen, Solons, Mohammeds, Bonapartes, allemaal zonder uitzondering overtreders, zoniet misdadigers waren, alleen al omdat ze wanneer zij een nieuwe wet invoerden daarmee tegelijkertijd de oude, door de gemeenschap als heilig beschouwde en van de vaderen overerfde wet overtraden, afschaften, vernietigden. En heel vanzelfsprekend schrokken zij er ook niet voor terug bloed te vergieten, als alleen bloed hielp.

Razoemitsjin

Hieruit vloeit derhalve de strekking van uw artikel voort. Deze vrijheid, in overeenstemming met je geweten bloed te vergieten, dat... dat is volgens mij nog afschuwelijker dan het officieel verlof om op gezag bloed te vergieten.

Profiri

Zeer juist - het is afschuwelijker

Razoemitsjin

Nee, je hebt je gewoon een beetje laten meeslepen! Je kunt niet zo denken... Ik moet het nog eens lezen.

Raskolnikov

Zo staat het allemaal niet in het artikel, daarin wordt er alleen maar op gezin gespeeld.

Profiri

Zeker, zeker, het is mij nu pas min of meer duidelijk geworden hoe u misdaden wenst te beschouwen, maar... vergeeft u mijn onbeschaamdheid... ziet u eens, u heeft mij daarnet weliswaar behoorlijk gerustgesteld wat betreft de mogelijkheid om deze twee categorieën per ongeluk met elkaar te verwisselen, maar... nu verontrusten mij weer allerlei praktische zaken! Wat nu, als een willekeurige man of jongeling zich verbeeldt een Lycurgus of een Mohammed te zijn... - in de verre toekomst, dat spreekt vanzelf - en dan fris en monter alle obstakels op zijn weg gaat opruimen. Hij heeft... bijvoorbeeld, een verre veldtocht in gedachten, voor zo'n veldtocht heb je echter geld nodig..., wel, en zo begint hij dus zich voor de veldtocht... begrijpt u?

Raskolnikov

Ik moet toegeven, dat je met dit soort gevallen inderdaad rekening moet houden. Domme en ijdele mensen zijn er heel gevoelig voor, vooral de jeugd.

Profiri

Ziet u wel! Nou en... wat moet men daartegen doen.

Raskolnikov

Hoe bedoelt u? Tja, dat is toch niet mijn schuld. Zo is het nu eenmaal en zo zal het altijd blijven. Hij zei zojuist dat ik bloedvergieten goedkeurde. Wat zou dat? De maatschappij is toch zeker voldoende beveiligd door gevangenen, tuchthuizen en dwangarbeid. Zoek toch de dader!

Profiri

Nou, en als we hem vinden?

Raskolnikov

Dan krijgt hij zijn verdiende loon.

Profiri

U denkt toch nog logisch. Maar hoe zit het met zijn geweten?

Raskolnikov

Wat kan u dat schelen?

Profiri

Toch wel, uit mensenliefde

Raskolnikov

Wie een geweten heeft moet er onder lijden als hij zijn fouten inziet. Dat is dan zijn straf.

Raskolnikov

Je bidt toch wel vaak tot God, Sonja?

Sonja

Wat zou ik zonder God zijn?

Raskolnikov

En wat kan God dat nu schelen?

Sonja

Houdt uw mond, vraagt u niet! U bent het niet waard

Raskolnikov

Precies, precies!

Sonja

Alles geeft hij mij.

Raskolnikov

Waar staat de geschiedenis van Lazarus? De opstanding van Lazarus waar staat die? Zoek het eens voor me op Sonja.

Sonja

Daar niet... hij staat in het Vierde Evangelie

Stephan Bissmeier (r)
Jutta Lampe (l)
foto Ruth Walz

Profiri

■ Laat hem, laat hem voorlopig maar gaan; ik weet toch dat hij in mijn macht is, mijn lammetje, en nergens naar toe zal gaan. Ja, en waar zou hij naar toe moeten, hahaha! Naar het buitenland misschien?

Een Pool kan wel naar het buitenland vluchten, maar hij niet. Omdat ik hem heb geobserveerd en maatregelen heb getroffen. Of zou hij naar een plek ergens in het binnenland moeten vluchten? Daar wonen echter boeren, echte, grove, Russische boeren. Een modern, ontwikkeld mens zou nog liever het tuchthuis verkiezen, dan te moeten leven met zulke buitenlui als onze boertjes. Nee: hij zal me psychologisch niet ontvluchten, hahaha.

Raskolnikov

Ik zou u graag succes willen wensen,

maar u ziet zelf wel het komische beroep in.

Profiri

Hoezo komisch?

Raskolnikov

Maar, die arme Nikolka heeft u toch zeker ook op uw eigen manier gekweld en gemarteld – natuurlijk psychologisch – tot hij eindelijk heeft bekend. U heeft hem waarschijnlijk dag en nacht voorgehouden 'Jij bent de moordenaar, jij bent de moordenaar'... en nu, nu hij heeft bekend, zult u het weer anders voorstellen. Nu is het 'Je liegt, je bent niet de moordenaar, je kunt het niet zijn. Je herhaalt alleen maar woorden die je hebt opgepikt!'

Profiri

Hahaha. U heeft dus opgemerkt dat ik Nikolka heb gezegd dat hij opgepikte woorden herhaalt?

Raskolnikov

Waarom zou ik dat niet hebben gemerkt?

Profiri

Hahaha! U bent scherpzinnig. Zeer scherpzinnig! En u treft meteen precies de komische snaar, hahaha! Wordt er niet gezegd dat van alle schrijvers Gogol deze eigenschap het meest uitgesproken bezat?

Raskolnikov

Ik wilde een Napoleon worden, daarom heb ik vermoord... Wel... begrijpt u het nu?

Sonja

Nee, maar spreek toch... spreek! Ik zou het wel begrijpen, ik zou *voor mijzelf* alles begrijpen.

Raskolnikov

Zou je het begrijpen? Nou goed, we zullen zien! De zaal is deze: ik heb mijzelf eens de volgende vraag gesteld: wanneer bijvoorbeeld Napoleon in mijn plaats was geweest en wanneer hij aan het begin van zijn carrière noch Toulon noch Egypte, noch de overgang van de Mont Blanc zou hebben bezeten, maar in plaats van al deze mooie en monumentale dingen er alleen ergens een belachelijk oud wijf, een registrateurs-weduwe, was, die je dan toch nog had moeten vermoorden om bij het geld in haar bergkist te kunnen komen (vanwege de carrière begrijpt u?). Zou hij dit dan hebben gedaan als er geen andere mogelijkheid bestond? Of was hij er voor teruggeschrokken, omdat het te weinig monumentaal was... en een zonde? Ik

zeg je, dat ik mezelf met deze vraag vreselijk lang heb gekweld.

Daarom schaamde ik me verschrikkelijk, toen ik plotseling op het idee kwam, dat hij niet alleen niet zou zijn teruggeschrokken maar dat het niet eens bij hem zou zijn opgekomen dat het niet monumentaal zou zijn. Ja, hij zou zich geen moment hebben afgevraagd wat daarin afstotend zou zijn.

Begrijp je? En als hij geen andere uitweg had gehad, dan had hij haar gewoon zonder nadenken gewurgd. Dus, toen heb ook ik... het nadenken opgegeven... en heb gedood... naar voorbeeld van het gezag... En zo was het precies, precies zo! Jij vindt het belachelijk? Ja, Sonja, daarbij is het belachelijkste dat het misschien precies zo geweest is...

Sonja

Vertel het me liever eenvoudiger, zonder voorbeelden.

Raskolnikov

Ik heb toch alleen maar een luis gedood, Sonja, een nutteloze, walgelijke, schadelijke luis.

Sonja

Wat, een mens zou een luis zijn

Raskolnikov

Ik weet dat hij dat niet is. Verder lieg ik Sonja, ik lieg al de hele tijd. Er was een hele, hele, hele, andere reden!

Sonja

Heb je een kruis? Nee, heb je geen? Hier neem dit... uit cypressehout. Ik heb nog een andere, een koperen, van Lisaweta. Ik heb met Lisaweta geruild, zij heeft mij haar kruis gegeven in ik haar mijn heiligenbeeldje. Ik zal nu het kruis van Lisaweta dragen, dit geef ik aan jou, neem het...

Het is toch van mij! Het is toch mijn

kruis! Wij zullen toch samen het leed delen, dus zullen wij ook samen het kruis dragen.

Raskolnikov
Geef het! Niet nu, Sonja liever straks

Sonja
Ja, ja, zo is het beter. Wanneer je het lijden op je zal nemen doe je het om.

Profiri
Maar er is nog iets anders: hij heeft vermoord, maar houdt zichzelf desondanks voor een eervol mens, veracht alle mensen, loopt als een bleke engel rond. Nee, dat heeft helemaal niets met Nikolka te maken beste Rodion Romanovitsj, nee, dit heeft met een Nikolka niets te maken.

Raskolnikov
Ja... wie heeft dan... vermoord?

Profiri
Hoe bedoelt u, wie er dan heeft vermoord? Maar u heeft toch vermoord Rodion Romanovitsj! Alleen u...

Dit is een fantastische, beangstigende, een moderne zaak, een eigentijds geval, waar het menselijke hart zich om bedroeft; waar de frase wordt geciteerd dat bloedvergieten 'verfrist' waar alleen een comfortabel leven als hoogste goed wordt gepredikt.

Het gaat hier om overspannen boekenwijsheid: hier spreekt een door theorieën overprikkeld geraakt hart. Nu ja, toegegeven, het is gebeurd in een zieke toestand.

■ Nadenkend over de theatrale vorm van *Schuld en Boete* hebben mij bij de Poolse encensering twee uitgangspunten gevormd: het probleem van de weergave van Dostojevski's thema, de grote crises van waarden en de beoordeling daarvan.

In de voorstelling van het Stary-theater verandert in het tweede deel de handeling in een rechtszitting door het publiek naar de achterkant van het toneel te verplaatsen waardoor het publiek als het ware wordt opgenomen in de rechtszitting. Voor de Berlijnse voorstelling heb ik gekozen voor een continuüm dat zich onontkoombaar ontwikkelt.

Het creëren in het theater is voor mij een voortdurende krachtmeting tussen de tekst en de op zichzelf staande theatrale vormgeving, die samen een voorstelling maken. De acteurs, hun capaciteiten en de ontwikkeling van de personages, vragen erom al het mogelijke uit het literaire werk te putten, dit tijdens de repetities bij te schaven opdat het stuk verder zijn eigen leven kan gaan leiden.

Andrzej Wajda

Andrzej Wajda
foto Ruth Walz